

კანის დავადებების მკურნალობის ხალხური მეთოდები იმერეთში

იმერეთში კანის ინფექციურ დაავადებათაგან გავრცელებული იყო სირსველი [Irichophytia], სატკბური, სანერელი [Panaritium]. პირველი წერილობითი ცნობა სირსველის შესახებ გვხვდება ი. ცურტაველის თხზულებაში „შუშანიკის წამება“, სადაც ვკითხულობთ: „სირსველმან საძოვარი პოოს შენ თანა“ (ხუცესი 1982, 9). სულხან-საბა ორბელიანის განმარტებით - „სირსველი არის ხორცთ მძოარი, ხოლო მძოარი მუნუკი თმათ მაცვინებელი“ (სულხან-საბა ორბელიანი, 1993).

საყურადღებოა, რომ ძველ ქართულ სამედიცინო ხელნაწერ ნიგნებშიც აღწერილია ეს დაავადება უსწორო კარაბადინის მიხედვით „სირსველი, წერილი, მსხმო, მღერი, იგივე სირსველა, ან სირსვილი, კანის დაავადება“ (ქანანელი 1940, 638).

სირსველი კანის ინფექციური დაავადებაა, ემართება როგორც ადამიანს, ასევე ცხოველს. ხშირად დაავადებული ცხოველისაგან ადამიანსაც გადაედება. მთხრობელთა ინფორმაციით, სირსველი მარცვლისოდენა წყალჩამდგარი ბუშტუკია, მრგვლად გამოაყრდა, განითლდებოდა და ქავილი იცოდა, ექერცლებოდათ, ემართებოდათ გაციების ან ჭუჭყის (ინფიცირების) შედეგად, შეიძლებოდა საქონლიდანაც გადადებოდათ. სირსველს აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში სენცეცხლს უწოდებენ, დანაყილი ნივრის, კარაქის და თაფლის ნაზავით მკურნალობენ (მინდაძე, 1961 65).

სირსველს სხვადასხვანაირად მკურნალობდნენ: „ნიორს დაჩეჩქავდნენ, დაალობდნენ, წითელ აყალო მინას შეურევდნენ, ერთ ჭიქა ძმარს დაუმატებდნენ. ეს ყველაფერი აფუშფუშდებოდა, გაქნიდნენ და წაუსვამდნენ. ეს წამალი მოაშორებდა, მოახმობდა და არჩენდა დაწყლულებულ კანს, ან თუთუნის „ყლარტს“ (ჩიბუხში დროთა განმავლობაში დარჩენილი ჭვარტლი) წაუსვამდნენ.

სირსველის დროს ცდილობდნენ ბავშვს გარკვეული დიეტა

დაეცვა, არიდებდნენ კვერცხს, ცხვრის ხორცს, მწარეს და ცხარეს. კვანარახს, შაბიამანს, თოფის წამალს და ღორის ქონს ერთმანეთში შეურევდნენ და სირსველის მალამოს დაამზადებდნენ (ხაჭაპურიძე 2006, 24). მარილწყალში მოხარშული არყის ფოთლებით მკურნალობდნენ ავადმყოფ საქონელს.

სირსველზე დანაყილი ნივრის კარაქის და თაფლის ნაზავის, ღორის ქონის, შაბის ჭვარტლის, კვანარახის და თოფის წამლისა და კვანარახის ნაზავის წასმა იმერეთში დადასტურებული აქვს რ. კაშიას[კაშია, რ., 2010: 63]

სირსველზე დანაყილი ნივრის წასმა ცნობილი იყო მთელ საქართველოში, ამასთან ერთად, აღმოსავლეთ საქართველოში იცოდნენ სხვადასხვა ზეთის, აგრეთვე მოხარშული ღვალის (ლუმეხ პატენტია) ძირების, შაბისა და ძმრის ნაზავის წასმა. სამეგრელოში სირსველს ქარცეცხლს უწოდებდნენ. სამცხე-ჯავახეთში, აჭარასა და გურიაში სირსველთან ერთად მონმდება ტერმინი სინვილიც. სამცხე-ჯავახეთში ამზადებდნენ სპეციალურ მალამოს. ყანაში მოძებნიდნენ წითელი ფერის შავნიწკლებიან ჭიას, მოაცილებდნენ თავს, ამოზელიდნენ რძეში, მანონში ან კარაქში და ბავშვს მტკივნეულ ადგილზე დაადებდნენ.

იმერეთში, ისევე, როგორც მთელ საქართველოში, სირსველის მკურნალობის დროს იცოდნენ შელოცვა.

„სირსველი ხნავდა ყანასა,

ნაფუძარსა და ჭალასა,

მგელი ება ხარადა,

გველი აპეურადა,

მგელს აპეური გაუნყადა

სირსველს ამოუვარდა ძირი!“

უნდა აღინიშნოს, რომ სირსველის მკურნალობის ხალხურ საშუალებებს მართლაც გააჩნდათ დადებითი მოქმედების უნარი, ვინაიდან ცხიმოვანი ნივთიერებების გამოყენება აღნიშნული დაავადების დროს თანამედროვე მედიცინაშიც მიღებულია. ამავე დროს, როგორც ჩანს, დადებით ფსიქოთერაპიულ ეფექტს ახდენდა

შელოცვა, რომელსაც დაბალი მონოტონური ხმით წარმოთქვამდა მლოცველი, თან ბავშვს უაღერსებდა და სირსველზე შინაურ ნამლებსა და მალამოს უსვამდა.

იმერეთში გავრცელებული იყო ე.წ. სატკბურა. ის უჩნდებოდათ უმეტესწილად კიდურებზე, სახეზე და გადადიოდა მთელ ტანზე. ხალხური აღწერილობით: „სატკბური არის ჩირქოვანი მუნუკი, რომელიც უმეტესწილად პატარა ბავშვებს აწუხებდათ“. მთხრობელთა გადმოცემით, „სატკბური ბზუკები – გამონაყარია, უსუფთაო ბავშვებმა იციან, გადამდებია, ჯერ გაჩნდება პატარა ფუთქები, თუ არ უმკურნალებდი, მერე გაჩნდებოდა დიდი ბზუკები, უფრო სახეზე იცოდა“.

სულხან-საბა ორბელიანის განმარტებით, სატკბური გართხმული მუნუკია (ორბელიანი 1993), ხოლო ვ. ბერიძის მიხედვით, „სა-მ-ტკური, სა-ნ-ტკური, სატკბური ბავშვის ავადობაა: თავზე მრავალი მუნუკი ამოდის, რომელიც ყოველ ახალმთვარეზე თავს იჩენს და თხლამი მოდის, წამლობენ: 1) ფქვავენ თორნის ნატეხს და ღორის თბილ ქონში შეზავებულ მალამოს მუნუკებზე უსმენ. 2) ნაჭუჭყურას (აბრეშუმის დიდი პარკი,) ისლისა და ღომის ჩაღას სწვავენ მიწის კეცზე, ნაყვენ, სწრიან, ძროხის რძით ერთგვარ მალამოს აზავებენ და მტკივანზე უსმენ“ (ბერიძე 1912, 53).

ჩვენ მიერ მოძიებული ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით, იმერეთში სატკბურს მკურნალობდნენ აგრეთვე ხის მკილით – ხის ჭიისაგან გამონახრავი მოყვითალო ფერის ფხვნილი (ღლონტი 1984, 367), უმარილო ღორის ქონში შერეული თეთრი შაბით.

სატკბური საქართველოში საკმაოდ გავრცელებული დაავადებაა, მკურნალობდნენ სხვადასხვა საშუალებებით, მაგ: სამცხე-ჯავახეთში სატკბურის სამკურნალოდ იყენებენ ენდროს (ღუბია იბერიკა) ღეროდან გამონადენ ნვენს, თაფლისა და წყლის ნაზავს, რომელსაც ავადმყოფს ბატის ფრთით წაუსვამდნენ. აღმოსავლეთ საქართველოში მუხის ქერქს ან ფოთლის ნამწვს (მუხის ქერქს ან ფოთოლს გახურებულ კეცზე დადებდნენ, დანვავდნენ და სატკბურზე დაადებდნენ), აუდულარ რძეში შეზავებულ შაბსა და სხვ. სატკბურის დროსაც იცოდნენ შელოცვა, რომლის ერთ-ერთი ვარიანტი ასეთია:

„ქრისტემ დაკლა თეთრი ფური,
დაპატიჟა ყველა სატკივარი სული,
არ დაპატიჟა სატკბური.
- მე რატომ არ დამპატიჟეო?
- შენ იმიტომ არ დაგპატიჟეო,
შეხვალ ადამიანის ტანში
სისხლის სასმელად,
ხორცის საჭმელად,
ძვლის სახრავადო.
არა, სულო ნმიდაო,
არ შევალ ადამიანის ტანში,
არც სისხლის სასმელად,
არც ხორცის საჭმელადო,
არც ძვლის სახრავადო...“

შელოცვაში აღწერილია დაავადების სიმპტომები და მიმართულია ამ დაავადების სხეულიდან გამოდევნისაკენ. შელოცვას, როგორც აღვნიშნეთ, ფსიქოთერაპიული ზემოქმედება ჰქონდა და განსაკუთრებით ეფექტური იყო შინაური წამლებით მკურნალობის ფონზე.

იმერეთში ბავშვებს ხშირად აწუხებდათ სანერელი [Panarium]. ეს დაავადება ფრჩხილების დაჩირქებით იწყება, ფრჩხილი ფორმას იცვლის და გართულების შემთხვევაში ძვალსაც აზიანებს. გადმოცემით, სანერელი ბავშვებს ინფიცირების შედეგად ემართებათ, მაგრამ თვით ამ დაავადების მკურნალები, რომლებიც იმერეთის თითქმის ყველა კუთხეში არიან, გამომწვევ მიზეზს ახალი თხილის და კაკლის შემოსვლას უკავშირებენ. ეს დაავადება ძირითადად აგვისტოში და სექტემბერში ვრცელდება, რადგან ამ დროს ახალი თხილი და კაკალი შემოდის. როგორც ამბობენ, ბავშვებისათვის მანყენარია ბევრი თხილისა და კაკლის ჭამა, სანერელს აჩენსო. სანერელს იმერეთში დუდკოსაც უწოდებენ. „სანერელი იგივე დუდკოა, ნენკავს და ნენკავს, უცნაური ტკივილი

იცის,“ – გვიხსნიდნენ მთხრობელები. ამ დროს დაზიანებული თითის ადუღებულ წყალში ჩადებას ურჩევენ, ზოგჯერ კი, წყალში თუთქს (ნაცარი) ყრიდნენ, ან მრავალძარღვას მოხარშავდნენ და თბილს დაადებდნენ დაზიანებულ ადგილზე ბავშვს. სანერელი დაჩირქებამდე მტკივნეული იყო, დაჩირქების შემდეგ ტკივილი წყნარდებოდა. სანერელს უფრო რთული შემადგენლობის მალამოებითაც მკურნალობდნენ, მაგრამ მათი შემადგენლობა საიდუმლოდ ინახებოდა და დღესაც ინახება. ის კი იყო ცნობილი, რომ სხვა ინგრედიენტებთან ერთად, მათში მრავალძარღვა და ღვინის ძმარი აუცილებლად შედიოდა. სანერელის მკურნალობა აღწერილია იადიგარ დაუდში: „...თუ კაცს ფრჩხილები მრუდედ ესხას, მოიტანე შრემის ბალახი, მარილის თვალი, ძმარი და ძმრის ტლე, ეს ოთხივე კარგად დანაყონ და ფრჩხილზედა დაადვან და შეუხვიონ, და უსათუოდ ფრჩხილსა გაუკეთებს“ (ბაგრატიონი, 1985, 512). აგრეთვე „თუ კაცსა ფრჩხილები წაუხდეს, ესე იცოდით, ამ რიგი ფრჩხილის წახდომა ცხელი ვარამისაგან იქნების, და ამა სენსა სახელად დახისი ჰქუიან. ... თუ ტკივილი არ ეშველოს, თბილსა და მოცხოს ერბოშიგა ჩაუყონ. და თუ არცა ამით ეშველოს, დასალბობი რამე დასდვან, რომე დაალბოს და დაამნიფოს და გამორწყოს“ (ბაგრატიონი, 1985, 513).

იმერეთში სანერელის გართულების დროს შეულოცავდნენ.

„სანერელი მოდიოდა ჟამსა შუადღისასა,

წინ შემოეყარა მიქელ-გაბრიელ

მთავარანგელოზი, ჰკითხა:

საით მიხვალ, საით გამგზავრებულხარ?

მივალ ადამიანის ტანში,

სისხლის სასმელად,

ძვალის სატკენად,

რბილის საჭმელად.

აშავრაი რა ვთქვა თავისი ჭირი,

რა არის მისი წამალი:

ტირიფის ცილი, კვერცხის ცილი.“

უნდა აღინიშნოს, რომ კანის დაავადებათა მკურნალობის ზემოხსენებულ საშუალებებს მართლაც გააჩნდათ დადებითი მოქმედების უნარი, რადგან შეიცავენ უხვი რაოდენობით ვიტამინებს და ქსოვილის კვებისათვის საჭირო აუცილებელ ცხიმებს. ისევე, როგორც სხვა შემთხვევებში, მკურნალობის ეფექტს აძლიერებდა ფსიქოთერაპიული ზემოქმედება შელოცვების სახით.

დამონმებული ლიტერატურა:

ბაგრატიონი 1985 - ბაგრატიონი დ., იადიგარ დაუდი, 1985

ბერიძე 1912 - ბერიძე ვ., „სიტყვის კონა იმერულ და რაჭულ თქმათა“, ს. პეტერბურგი, 1912

კაშია 2010 - კაშია რ., ხალხური სამედიცინო ტრადიციები, კანის დაავადებათა მკურნალობის საშუალებები ხალხურ მედიცინაში, კრ. დ. შავიანიძე. რ. კაშია, რ. ხაჭაპურიძე, ეთნოისტორიული კვლევები, ქუთაისი, 2010

მინდაძე 1961 - მინდაძე ნ., ქართული ხალხური მედიცინა, თბ., 1961

ორბელიანი 1993 - ორბელიანი სულხან-საბა, ლექსიკონი ქართული, ტ. II, თბ. 1993.

ქანანელი 1940 - ქანანელი, უსწორო კარაბადინი, თბ. 1940

ლლონტი 1974 - ლლონტი ალ. ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა, თბ., 1974

ხაჭაპურიძე 2006 - ხაჭაპურიძე რ., მაგიურ-რელიგიური მკურნალობის ისტორიიდან, ქუთაისი, 2006

ხუცესი 1982 - იაკობ ხუცესი, შუშანიკის წამება, თბ., 1982

FOLK TREATMENTS OF SKIN DESCASES IN IMERETI

The Article is based on the ethnographic data collected in Imereti. The folk treatment and healing methods of skin deceases were analysed by the comparative approach. Ethnographic data have been compared with the historical sources and folklore. Such deceases as Irichophytia, Piodermia and Panaricium were generally treated successfully. The positive effect of such treatment has been proved. The traditional knowledge based on experience was fitting to the needs of people.